

Temanotat

Tsjetsjenia: Generell bakgrunns- informasjon

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2011

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Tsjetsjenia: Generell bakgrunnsinformasjon**

SUMMARY

This report concerns the general situation in Chechnya. More specifically it outlines the linguistic and religious background of the Chechens and gives a short account of the recent Chechen conflicts. Subsequently, it outlines the security and human rights situation in Chechnya. The report can be used to get a general overview of the situation in Chechnya today. More detailed information about the human rights situation in Chechnya can be found on Landinfo's website <http://www.landinfo.no/id/918.0>.

SAMMENDRAG

Rapporten gir et generelt bakgrunnsbilde av situasjonen i Tsjetsjenia hva gjelder sikkerhet og menneskerettigheter, språk og religion, samt sosio-økonomiske forhold.

INNHold

1. Innledning	5
2. Kort om befolkning, språk og religion	5
2.1 Befolkning	5
2.2 Språk.....	6
2.3 Religion	6
3. Kort historisk tilbakeblikk.....	7
3.1 Forholdet mellom tsjetsjenske myndigheter og føderale myndigheter.....	7
3.2 Økt indre splid	9
4. Sikkerhet og menneskerettigheter	10
4.1 Arrestasjoner og rettsforfølgelse	10
4.2 Politi og rettsvesen	11
4.3 Forsvinninger.....	11
4.4 Kvinnens situasjon	11
4.5 Blodhevn.....	12
4.6 Internt fordrevne	12
5. Sosioøkonomiske forhold.....	13
6. Bostedsregistrering	13
7. Referanser	15

1. INNLEDNING

Dette er et generelt bakgrunnsnotat om Tsjetsjenia, som gir en kort redegjørelse for delrepublikkens historiske og demografiske bakgrunn og som i korte trekk beskriver dagens sikkerhets- og menneskerettighetssituasjon. Dersom man ønsker å lese mer utfyllende om spesifikke temaer knyttet til sikkerhet og menneskerettigheter i Tsjetsjenia (og i Nord-Kaukasus for øvrig), henvises det til landsidene *Russland med delrepublikkene Tsjetsjenia, Ingusjetia og Dagestan* på Landinfos nettsider <http://www.landinfo.no/id/918.0>.¹

Notatet baserer seg på åpne kilder, blant annet på materiale fra Europarådet, UK Home Office, Radio Free Europe, Memorial, Human Rights Watch og Committee Against Torture. I tillegg er en del informasjon innsamlet på tjenestereiser til Russland og Nord-Kaukasus.

Referanselisten til slutt gir et utgangspunkt for videre lesning om Tsjetsjenia.

2. KORT OM BEFOLKNING, SPRÅK OG RELIGION

Tsjetsjenia er en delrepublikk i Den russiske føderasjonen. Den ligger i Nord-Kaukasus og omfatter et areal på 19 300 kvadratkilometer (omtrent på størrelse med 1/3 av Danmark). I sør deler landet en kort grense med Georgia. For øvrig deler Tsjetsjenia grense med de russiske subjektene Dagestan, Stavropol, Nord-Ossetia og Ingusjetia.

Det tsjetsjenske landskapet omfatter de kaukasiske fjellene i sør og fruktbare landområder mot nord. Landet er rikt på naturressurser, deriblant olje.

2.1 BEFOLKNING

I 1989 utgjorde tsjetsjenere ca. 60 % og ingusjere ca. 13 % av befolkningen i den sovjetiske autonome republikken Tsjetsjeno-Ingusjetia. Omtrent 23 % av befolkningen var etniske russere. En utvandring av de etniske russerne tok til allerede i 1980-årene, og det var de høyt utdannede som reiste først. I forbindelse med utbruddet av den første krigen i 1994 forlot de fleste gjenværende etniske russere republikken. Tsjetsjenia er i dag nærmest en monoetnisk republikk bestående av etniske tsjetsjenere.

Det tsjetsjenske samfunnet er oppdelt i ni hovedklaner (*tukhums*), som har sine egenartede språklige dialektformer og geografiske områder. Hovedklanene har vært bundet sammen gjennom økonomiske og militære interesser og er ikke basert på slektskap. De ledes av et råd som består av eldre personer. Rådets beslutninger er

¹ Her finnes det blant annet notater om kvinners situasjon, sikkerhetssituasjonen, situasjonen til familiemedlemmer til opprørerne og personer som bistår opprørerne.

bestemmende for alle medlemmene. Hovedklanene består av en gruppe klaner (*teiper*). Alt i alt er det ca. 160 enkeltklaner som alle er patriarkalske og basert på slektskap. Klanene igjen er basert på familier. Familien er svært sentral i tsjetsjenernes liv.

Adat – detaljerte levereregler eller sosiale vaner og skikker – spiller en sentral rolle i tsjetsjenernes levemåte og tolkning av Koranen. *Adat* er stort sett felles for alle tsjetsjenere, uavhengig av klantilhørighet, og finnes for nær sagt alle sosiale situasjoner.

2.2 SPRÅK

Tsjetsjensk er et nordøstkaukasisk språk og skiller seg således klart fra russisk. Selv om Tsjetsjenia er et lite område, finnes det dialektforskjeller. Også i naborepublikkene snakkes det en rekke ulike kaukasiske språk. Likheten mellom tsjetsjensk og ingusjetisk kan sammenlignes med forholdet mellom dansk og norsk. Flere ord er felles i de to språkene, og noen ingusjere bruker enkelte tsjetsjenske ord, mens noen tsjetsjenere bruker enkelte ingusjetiske ord. Alle ingusjere fra Tsjetsjenia forstår tsjetsjensk og praktisk talt alle kan også snakke det.

Det finnes områder i det vestlige Tsjetsjenia der innbyggerne snakker en blanding av tsjetsjensk og ingusjetisk. Ofte dreier det seg om blandingssekteskap eller barn av blandingssekteskap (Ingusjetia og Tsjetsjenia var en og samme delrepublikk fram til 1992). Det kan være noe tilfeldig hvilken etnisk tilhørighet mennesker fra grenseområdene anser seg selv for å ha.

Undervisningsspråket i Tsjetsjenia er i dag, som i sovjettiden, russisk. Det betyr at alle innbyggerne i Tsjetsjenia som hovedregel både forstår og kan snakke russisk. Det russiske språket er, og har vært, så utbredt at det neppe finnes noen innbyggere som ikke i det minste forstår noe russisk. Befolkningen i Tsjetsjenia er stort sett tospråklig. Til tross for den til tider store russiske dominansen i det offentlige livet, har den enkelte bevart sitt nasjonale språk i tillegg. Ofte har det vært slik at befolkningen snakket russisk ute og et annet språk hjemme. Høyst sannsynlig finnes det ikke etniske tsjetsjenere eller etniske ingusjere som kun forstår og snakker russisk. Det måtte i så fall være høyt utdannede personer, for eksempel leger, som har levd og arbeidet i et typisk russisk miljø. Men sannsynligheten er liten også fordi de fleste etniske russere har forlatt Tsjetsjenia, noe som sterkt har svekket det russiske miljøet. Tsjetsjenere som eventuelt hovedsakelig snakker russisk vil forstå noen tsjetsjenske ord og uttrykk (informasjon innhentet på norske utlendingsmyndigheters tjenestereise til Moskva og Nord-Kaukasus, september 2002).

2.3 RELIGION

På midten av 1700-tallet hadde tsjetsjenere flest konvertert til islam, men lokale tradisjoner og før-islamsk tro kom til å prege religionsutøvelsen. Så godt som alle etniske tsjetsjenere regner seg i dag som muslimer, de fleste av dem som sunnimuslimer. De fleste tsjetsjenere er tilsluttet en sufi-orden (muslimsk mystisisme) (Akaev 2010).

I 1920-årene var det nærmere 2700 moskeer i Tsjetsjenia. Sovjetmakten forsøkte å utrydde religionen, og den siste moskeen ble stengt i 1961. I dag er det igjen mange moskeer i Tsjetsjenia.

Islam har opprinnelig ikke hatt noen hovedrolle i konflikten mellom separatistene og de som ikke ønsker løsrivelse fra Russland. Men i de senere årene har det foregått en radikaliserings og en større grad av henvisning til islam blant opprørslederne. Hvorvidt dette er uttrykk for en reell islamisering, er noe uklart. Enkelte kilder hevder det mer er uttrykk for bruk av islam for å mobilisere til motstandskampen (Markedonov 2010; Kuchins, Malarkey & Markedonov 2011). Også president Ramzan Kadyrov framhever islamske normer med blant annet innføring av enkelte sharialover. Kadyrov har blant annet bannlyst "gambling", nedlagt forbud mot produksjon og konsumpsjon av alkohol og pålagt kvinner å bruke hodeplagg på offentlige steder.

3. KORT HISTORISK TILBAKEBLIKK

3.1 FORHOLDET MELLOM TSJETSJENSKE MYNDIGHETER OG FØDERALE MYNDIGHETER

Motsetningene mellom russere og tsjetsjenere går flere hundre år tilbake i tid. Gjennom 300 år har russiske styresmakter ønsket å kontrollere Tsjetsjenia, mens tsjetsjenere har motsatt seg dette. Den store kaukasiske krig 1817-1864 endte med russisk erobring. Tsjetsjenere og andre kaukasiske folk forsøkte uten hell å løsrive Tsjetsjenia i 1917. Under den annen verdenskrig ble tsjetsjenerne anklaget for samarbeid med nazistene, og Josef Stalin deporterte derfor i 1944 hele det tsjetsjenske folk til Sentral-Asia. Av ca. 800 000 deporterte, omkom anslagsvis 200 000 under transporten. Først i 1956 fikk de lov til å vende hjem igjen. Deportasjonen er svært sentral i den felles russisk-tsjetsjenske moderne historie.

I 1991 falt Sovjetunionen sammen. Džjokhar Dudajev var samme år blitt valgt til president i Tsjetsjenia. I 1992 ble den tidligere sovjetiske republikken Tsjetsjeningusjetia delt i to. Dudajev fikk raskt vedtatt en lov som innebar et brudd med Russland. Den russiske presidenten Boris Jeltsin beordret unntakstilstand i Tsjetsjenia. Dudajev fikk støtte av radikale muslimer og klanledere, og i 1994 erklærte Tsjetsjenia seg som uavhengig republikk. De føderale myndigheter svarte 11. desember 1994 med å sende inn ca. 40 000 soldater. Den første Tsjetsjenia-krigen var dermed i gang.

Dudajev ble drept i et raketangrep 21. april 1996. Etter at separatistene hadde tatt tilbake kontrollen over hovedstaden Groznyj i august samme år, ble partene enige om en våpenhvile. Mellom 30 000 og 70 000 mennesker var da blitt drept. Våpenhvileavtalen ble undertegnet av lederen for det russiske sikkerhetsrådet, Aleksander Lebed, og lederen for de tsjetsjenske opprørsstyrkene, Aslan Maskhadov. Avtalen innebar en tilbaketrekning av de føderale styrkene og at en gjenoppbygging av republikken skulle igangsettes. Spørsmålet om Tsjetsjenias framtidige status ble skjøvet fem år fram i tid til 2001.

Mellom 1996 og 1999 var det kun spredte tilløp til sammenstøt i Tsjetsjenia, og da mellom tsjetsjenske grupperinger. Aslan Maskhadov ble valgt til president for fem år i 1997. Maskhadov fremsto som moderat i forhold til de mer ekstreme kreftene i Tsjetsjenia. De valgte myndighetene hadde imidlertid ikke kontroll over området, og ulike "krigsherrer" begynte å kjempe mot hverandre. I flere områder tok feltkommandanter kontrollen, lovløsheten spredte seg, og kriminaliteten økte. Samtidig ble lite gjort fra føderale myndigheters side for å gjenoppbygge republikken.

I 1999 tok krisen en ny vending. Tsjetsjenske opprørere under kommando av Sjamil Basajev hadde tatt seg inn i naborepublikken Dagestan og okkupert landsbyer. Deres mål var å opprette islamske republikker i Dagestan og Tsjetsjenia. Samme år ble flere hundre mennesker drept da boligblokker i blant annet Moskva ble sprengt. Disse hendelsene var foranledningen til at føderale styrker ble sendt inn i Tsjetsjenia i oktober 1999. Moskvas uttalte motiv var å rydde opp i de lovløse tilstandene og bekjempe kriminaliteten – kort sagt gjenopprette ro og orden. Etter hvert ble bekjempelse av terrorisme brukt som en forklaring. I mars 2000 hadde føderale styrker kontroll over det meste av republikken, bortsett fra fjellene i sør. Kamphandlingene fortsatte i varierende omfang, men nå mer som en geriljakrig. President Putin erklærte i 2001 at det ikke lenger fant sted større væpnede trefninger i Tsjetsjenia.

Ved en folkeavstemning i mars 2003 stemte ifølge myndighetene 95,5 % for en ny grunnlov. Denne medførte fortsatt tilknytning til den russiske føderasjon. Det er blitt hevdet at valget ble gjennomført under press og trusler, mens andre hevder at resultatet delvis er et uttrykk for befolkningens krigstrøtthet. President Putin uttalte at det tsjetsjenske folk nå hadde valgt fred og utvikling sammen med Russland.

I etterkant av folkeavstemningen i 2003 ble det avholdt eget presidentvalg, og den tsjetsjenske muftien og Moskva-lojale Akhmed-hadij Kadyrov ble valgt til president. Også dette valget ble kritisert for å være preget av valgfusk. Han bygde opp en betydelig sikkerhetsstyrke med sønnen Ramzan Kadyrov som sjef. Akhmed-hadij Kadyrov inntok etter hvert en mer selvstendig linje i forhold til Moskva, og krevde blant annet at mer av oljeinntektene skulle bli igjen i Tsjetsjenia. I mai 2004 ble han drept. Men selv om president Kadyrov ble drept, fortsatte Kreml sin politikk med å overføre makt til lokale tsjetsjenske myndigheter.

I august 2004 ble det på nytt avholdt presidentvalg. Den Moskva-lojale Alu Alkhadov vant. Valget ble sterkt kritisert av internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner for å være urettferdig. Ramzan Kadyrov ble etter valget visestatsminister. En måned etter valget, i september 2004, ble ca. 1200 mennesker tatt som gisler på en skole i Beslan i Nord-Ossetia. Ca. 330 mennesker ble drept, deriblant svært mange barn. Opprørslederen Basajev tok senere på seg ansvaret for aksjonen.

I mars 2005 ble den tidligere presidenten Aslan Mashkadov drept. Dermed var en av de mer moderate kreftene i den tsjetsjenske opprørsbevegelsen borte. Mashkadov ble etterfulgt av Abdul Chalim Saidullajev, som ble drept av føderale styrker i juni 2006. Ny opprørsleder ble Doku Umarov.

Natt til 10. juli 2006 ble Basajev drept i Ingusjetia da en lastebil fylt med sprengstoff eksploderte. Opprørerne hevdet det var et rent uhell, mens russiske myndigheter opplyste at det var de som sto bak.

Våren 2007 ble Ramzan Kadyrov innsatt som president i Tsjetsjenia. Opprørslederen Doku Umarov erklærte høsten 2007 opprettelsen av Det nordkaukasiske emiratet, basert på ideer fra Saidullajev og Basajev.

I april 2009 ble anti-terroroperasjonen som ble innført i Tsjetsjenia i forbindelse med starten på den andre tsjetsjenske krigen, formelt erklært avsluttet. Dette innebar at føderale tropper, med noen unntak, skulle trekkes ut av Tsjetsjenia. Flere kilder mener denne endringen ikke har hatt særlig innvirkning på situasjonen i Tsjetsjenia. Antallet voldsepisoder i de påfølgende 12 månedene etter erklæringen økte sammenlignet med de foregående 12 månedene (Kuchins, Malarkey & Markedonov 2011). Ifølge ulike kilder har det i perioder etter erklæringen med jevne mellomrom vært innført militær unntakstilstand med påfølgende anti-terroroperasjoner ("counter-terror operations"), spesielt i de sørlige distriktene av delrepublikken.

3.2 ØKT INDRE SPLID

Situasjonen i Tsjetsjenia var tidligere en konflikt mellom to hovedaktører: den føderale hæren på den ene siden og tsjetsjenske opprørere på den andre. Dette bildet har endret seg de senere år, og konflikten står i dag mellom Ramzan Kadyrov og hans støttespillere på den ene siden og tsjetsjenske opprørere på den andre. Det har med andre ord blitt en intern konflikt mellom tsjetsjenere. Siden midten av 2002 har Kreml ført en såkalt tsjetsjeniseringspolitikk hvor utøvelse av makt og myndighet er overført til Moskva-lojale etniske tsjetsjenere, med president Ramzan Kadyrov i spissen. Som en slags gjenytelse for myndighetsoverføringen skal Kadyrov sørge for ro og stabilitet i regionen, og for at resten av Russland ikke blir utsatt for angrep av tsjetsjenske terrorister.

Kadyrov er avhengig av Moskvas økonomiske overføringer, men stiller også store krav til Moskva. Eksempelvis har Kadyrov krevd skattefritak for befolkningen i Tsjetsjenia, opprettelse av egen økonomisk sone, at Tsjetsjenias egne naturressurser skal forbli i Tsjetsjenia og at de økonomiske overføringene skal økes. Han er også tilhenger av islam og har som nevnt over innført flere sharialover. Hans mål er reell, om ikke formell, uavhengighet fra Moskva.

Dagens tsjetsjenske opprørere fører ikke lenger en kamp for politisk selvstendighet for Tsjetsjenia, eller *Ichkeria* som de kalte det. Gradvis utover på 2000-tallet har konflikten blitt radikalisert, og den drives nå først og fremst ut fra målsetningen om å etablere en pan-kaukasisk islamsk stat basert på sharia-lover, også kalt det Kaukasiske emiratet (Fuller 2007a).

Motstandskampen er ikke lenger kun isolert til Tsjetsjenia, men foregår også i andre Nord-kaukasiske delrepublikker.² Til tross for at opprørerne er organisert under en felles "fane", det Kaukasiske emiratet, synes likevel opprørerne i hver delrepublikk, eller "sektor", å føre sin kamp mot lokale myndigheter og russisk "okkupasjon".

² Opprørere er spesielt aktive i Dagestan og i Ingusjetia. I løpet av 2010 tiltok opprørsvirksomhet også i delrepublikken Kabardino-Balkaria.

Mange av de som kjempet mot russiske føderale styrker, og senere mot tsjetsjenske sikkerhetsstyrker, har byttet side og begynt å jobbe for Kadyrovs sikkerhetsstrukturer (Fuller 2007b)³. Mange av de som deltar i dagens opprørsbevegelse i Tsjetsjenia kjempet derfor trolig ikke under de to tsjetsjenske krigene, men er nye, unge rekrutter.⁴ Ifølge en rekke kilder med kunnskap om Nord-Kaukasus er opprørsbevegelsen i dag svakere og består av færre personer enn den gjorde tidlig på 2000-tallet. Rekrutteringen til opprørsbevegelsen, ikke bare i Tsjetsjenia, men også i andre deler av regionen, rapporteres likevel å være jevn.

4. SIKKERHET OG MENNESKERETTIGHETER

Konfliktbildet og sikkerhetssituasjonen i Tsjetsjenia er svært sammensatt. Den føderale hæren, som tidligere ble beskyldt for å stå bak svært alvorlige menneskerettighetsbrudd, spiller i dag som sagt en tilbaketrasket rolle. I stor grad overlater de føderale styrkene jobben med anholdelser og aksjoner til Ramzan Kadyrovs folk, og per i dag er det først og fremst Kadyrovs folk som anklages for de fleste overgrep, blant annet for bruk av tortur ved avhør.

Sikkerhetssituasjonen har generelt blitt betraktelig bedre de senere årene. De trefninger som i dag finner sted mellom opprørere og Kadyrovs styrker er i hovedsak lokalisert til fjellområdene sør i landet. Men generelt er Tsjetsjenia et så lite område at det kan synes noe kunstig å skille mellom ulike grader av sikkerhet i ulike deler av delrepublikken. Sikkerhetsoppbudet er omfattende, særlig i Groznyj, og byen ønsker å framstå som mest mulig ”normalisert”, det vil si rolig og kontrollert. Åpen opposisjon til Kadyrov er nærmest fraværende.

Generelt er det stor grad av frykt i befolkningen. Det er vanskelig å vurdere i hvilket omfang det foregår vilkårlige overgrep, men generelt rapporteres det om en klar nedgang i antall overgrep sammenlignet med første halvdel av 2000-tallet da nær sagt enhver ung tsjetsjensk mann kunne risikere å bli mistenkt for å være opprører. Uansett om trakasseringer og overgrep er vilkårlige eller ikke, kan det slås fast at Tsjetsjenia er et relativt sett voldelig samfunn preget av mye vold og kriminalitet. En del av volden har lite med selve hovedkonflikten å gjøre, men er uttrykk for ren kriminalitet, hevnoppgjør eller lignende.

4.1 ARRESTASJONER OG RETTSFORFØLGELSE

I løpet av konflikten ble det dokumentert massearrestasjoner og massehenrettelser. I de såkalte filtreringsleirene, hvor føderale styrker samlet menn for avhør, rapporterte kilder om omfattende bruk av tortur. Disse filtreringsleirene er nå borte.

Det foregår fremdeles bortføringer og forsvinninger, primært av personer som mistenkes for å tilhøre opprørsgrupper. Mange av de som pågripes er faktiske opprørere, eller deres medhjelpere, men det rapporteres også om tilfeller der de ikke

³ Det har ikke vært åpnet for nye amnestier siden 2006.

⁴ Det finnes imidlertid eksempler på personer som har deltatt i opprørsbevegelsen siden første og tidlig andre krig, særlig innenfor ledersjiktet.

er det. Det er kjent at familier og bekjente av opprørere har blitt utsatt for ransaker, hyppige avhør og forsvinninger.

I henhold til en rekke kilder er bruk av tortur vanlig. Tortur benyttes oftest i saker som omhandler personer som mistenkes for tilhørighet til opprørsbevegelsen. Den kritiske fasen i rettsprosessen er under varetektsfengsling, der tortur brukes for å fornede de mistenkte eller tvinge frem informasjon eller tilståelse.

Manglende straffeforfølgelse av overgripere representerer et omfattende problem i Tsjetsjenia. Det er i tillegg en generell frykt i befolkningen for å oppsøke politi og domstoler og for å anmelde straffbare forhold begått av myndighetspersoner.

4.2 POLITI OG RETTSVESEN

Domstolene i Tsjetsjenia er igjen operative. Sivile saker har blitt behandlet i republikken i flere år, og domstolene behandler også straffesaker. Mange saker kommer ikke opp for domstolen på grunn av den store graden av straffefrihet. Korrupsjon blant dommere antas å være utbredt.

Det siste tiåret har det vært gitt en håndfull amnestier, hvorav det siste ble vedtatt av det føderale parlamentet, statsdumaen, i september 2006. Fristen for å melde seg ble satt til 15. januar 2007. Alle som meldte seg, skulle avhøres. Amnestiet omfattet personer som hadde kjempet på tsjetsjensk så vel som føderal side i konflikten. Amnestiet gjaldt også resten av Nord-Kaukasus. Dersom det ble funnet at personer som meldte seg hadde deltatt i krigsforbrytelser eller annen alvorlig kriminalitet, skulle saken bli sendt over til domstolene. I henhold til en rekke kilder har amnestiene hatt liten betydning; amnesterte kan bli utsatt for straffeforfølgelse og den mest effektive beskyttelsen for tidligere opprørere innebar å "bytte" side og begynne å samarbeide med, eller jobbe for, tsjetsjenske myndigheter.⁵

4.3 FORSVINNINGER

Anslagsvis 3-5000 mennesker er forsvunnet i Tsjetsjenia siden 1999, ifølge den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial. Men antallet forsvinninger har gått gradvis ned de siste årene. Mot 450 registrerte bortføringer i 2004, registrerte Memorial i 2008 til sammen 42 bortføringer. Antall bortføringer økte imidlertid i 2009, da 93 personer ble registrert bortført. I 2010 ble 27 personer bortført. Memorials kommentarer til ovennevnte tall er at de aller fleste løslates, ofte etter tortur og ydmykkelser, og at hovedmålet til myndighetene ved slike bortføringer er å skape frykt i befolkningen. I forbindelse med ovennevnte tall må det tas høyde for at det er underrapportering av slike hendelser (Memorial 2010).

Det bør imidlertid påpekes at motivene bak forsvinninger kan være ulike og kan variere mellom rene kriminelle handlinger, blodhevner eller rene pågrep.

4.4 KVINNERS SITUASJON

Tsjetsjenia er et samfunn med et tradisjonelt kjønnsrollemønster. Menn bestemmer i hovedsak over kvinnene. Spørsmål knyttet til seksualitet og seksuelle overgrep er

⁵ For mer informasjon om dette, se Landinfo 2009b og Landinfo 2010.

sterkt tabubelagt. Det er derfor vanskelig å få oversikt over eventuelle overgrep. Memorial mener at det er en sterk økning i ulike typer overgrep mot kvinner.

En rekke kilder rapporterer at tsjetsjenske kvinners situasjon har blitt dårligere de siste årene, og at dette har sammenheng med at Ramzan Kadyrov styrer det tsjetsjenske samfunnet i en mer tradisjonell islamsk retning. Kadyrov har ved flere anledninger uttalt at kvinner som ikke oppfører seg ordentlig, vil kunne bli offer for æresdrap. I tillegg er det som nevnt innført bruk av hodeplagg for kvinner på offentlige steder, blant annet på universitetene. I Tsjetsjenia, som en del av Russland, er slike tiltak fremmed for kvinner, og det russiske samfunnet har ingen tradisjon for å gjøre slik forskjell på kvinner og menn. Det er også uklart hvordan slike tiltak påvirker den mannlige befolkningens holdning overfor kvinner (HRW 2011).

Adat, de uskrevne lover for rett og galt, bidrar også til forskjeller mellom menn og kvinner. Barn er ansett som eiendeler som tilhører mannens slekt. Ved skilsmisse må kvinnen gå fra barna og eiendommen. I henhold til adat har kvinnen heller ikke arverett. Svært få kvinner går rettens vei for å få tilkjent sine rettigheter, og gjør de det anses de å ha brutt den kulturelle kodeks.

4.5 BLODHEVN

Tradisjonelt har det blitt praktisert blodhevn i Tsjetsjenia, og denne skikken eksisterer fremdeles. Ifølge tradisjonen er tsjetsjenere forpliktet til å hevne drap når gjerningspersonen er kjent. Offerets slektninger skal drepe gjerningspersonen eller en av hans slektninger. Det har vært forsøk på å stoppe praktiseringen av blodhevn, særlig under Dzjokhar Dudajev, men tradisjonen holdes fremdeles i hevd.

4.6 INTERNT FORDREVNE

Den blodige konflikten i Tsjetsjenia førte til store flyktningstrømmer i regionen. Tidligere oppholdt de aller fleste tsjetsjenske internflyktninger seg i Ingusjetia. I dag har de aller fleste av dem forlatt republikken og vendt tilbake til Tsjetsjenia, eller dratt til andre steder i føderasjonen eller til utlandet. Det at mange tsjetsjenere reiste til Ingusjetia, hadde sammenheng med det nære kulturelle fellesskapet mellom tsjetsjenere og ingusjere. Ingusjetia var etter krigsutbruddet i 1999 mer positivt innstilt til å ta imot internflyktninger enn det andre republikker var. De aller fleste etniske tsjetsjenere som ble internt fordrevet i forbindelse med den første krigen 1994-96, har flyttet tilbake til Tsjetsjenia. UNHCR opplyser at ca. 350 000 flyktet i tiden etter at den andre krigen brøt ut i 1999, av disse dro ca. 240 000 til Ingusjetia. Ved inngangen til 2003 var det, ifølge UNHCR, ca. 150 000 internt fordrevne hvorav ca. 100 000 i Ingusjetia, 8000 i Dagestan og 40 000 i resten av Russland. Det er i dag ca. 6000 internflyktninger fra Tsjetsjenia som oppholder seg i Ingusjetia. De fleste av disse bor i midlertidige bosettinger eller hos familie. Bakgrunnen for at disse ikke returnerer til Tsjetsjenia er ifølge UNHCR først og fremst at de ikke har bolig og arbeid der. Ingusjetiske myndigheter har besluttet å stenge midlertidige bosettinger for internflyktninger. Myndighetene mener at disse stedene er rekrutteringssentre for opprørerne. I tillegg, ved å stenge dem gir man inntrykk av at situasjonen er normalisert.

5. SOSIOØKONOMISKE FORHOLD

Store deler av Tsjetsjenia ble svært hardt rammet av krigene og republikken ble mer eller mindre lagt i ruiner allerede i forbindelse med den første krigen i 1994-96. Særlig hardt gikk det ut over hovedstaden Groznyj som ble lagt i ruiner av føderale styrker i 1995. Republikken var isolert i mellomkrigstiden 1996-99. Det utspilte seg store interne konflikter og Kreml bidro ikke økonomisk slik det var blitt lovet. Med krigsutbruddet i 1999 kom nye ødeleggelser.

I 1997 ble det ved dekret opprettet en kompensasjonsordning for tapt eiendom i forbindelse med stridshandlingene i Tsjetsjenia. Sommeren 2003 ble det innført en ny kompensasjonsordning. Kilder viser til at de som har rett til kompensasjon må betale en viss andel av beløpet i bestiktelser til myndighetene. I tillegg ble det iverksatt økonomiske overføringer fra føderalt hold. På tross av dette var det nærmest ingen gjenoppbygging fram til rundt 2005. Overføringene forsvant stort sett før de kom innbyggerne til gode. De siste årene har det vært en økonomisk oppgang, særlig i Groznyj. Det er igangsatt stor grad av gjenoppbygging. Store deler av de store byene Groznyj, Gudermes og Argun rapporteres bygget opp, mens gjenoppbyggingen har gått saktere på landsbygda. Men også i landsbyer har det mange steder skjedd gjenoppbygging, og det rapporteres om at landsbyer som tidligere ikke hadde elektrisitet og gass nå har fått det. Generelt er den materielle og økonomiske situasjonen vanskelig for svært mange, og arbeidsledigheten er fremdeles svært høy. Mange av de som er i arbeid har bare deltidsarbeid.

Tilgangen på helsetjenester er i prinsippet gratis, men koster i praksis. Særlig på landsbygda er helsetilbudet dårlig. Det tsjetsjenske samfunnet er i stor grad avhengig av støtte fra det internasjonale samfunnet og humanitære organisasjoner. Kvalifisert helsepersonell er mangelvare, blant annet fordi lønningene i helsesektoren er lave. De med penger drar ofte ut av Tsjetsjenia for å få behandling. Befolkningen har generelt dårlig helse, og mange er traumatisert etter krigene.

6. BOSTEDSREGISTRERING

Alle borgere av Russland har plikt til å være bostedsregistrert på en bestemt adresse. For å få bostedsregistrering (*propiska*) må en person ha en leilighet eller et hus som han skal registreres på. En person må altså enten eie eller inngå en avtale om å leie en bolig for å kunne bli registrert. Ifølge Konstitusjonsdomstolen er krav om skriftlig kontrakt (ved leieforhold) for å få bostedsregistrering i strid med føderal lovgivning. Men like fullt praktiseres det mange steder.

Systemet med bostedsregistrering har lange tradisjoner i Sovjetunionen/Russland. Det har vært en måte for myndighetene å kontrollere folket på. Den såkalte propiskaen avgjorde hvilken skole man hørte til, hvilke sykehus man kunne få behandling på osv. Propiska innebar en tillatelse som man måtte søke om, og det var vanskelig å få utstedt en ny propiska. Systemet ble formelt avskaffet i 1993. I dag er det formelt sett tilstrekkelig med en registrering. Når en person flytter, skal han registrere seg på den nye adressen. I praksis er det imidlertid flere lokale enheter som

har opprettholdt sterke elementer av propiska-systemet, der det stilles strenge krav for å få ny registrering. Videre er det lokale enheter som opprettholder det gamle systemet med at man må ha registrering på et sted for å få tilgang til sosiale goder på stedet. Dette er nå i strid med Konstitusjonen og føderal lovgivning.

Manglende bostedsregistrering på et konkret sted har i en del tilfeller ført til problemer for personer på dette stedet, selv om det altså er lovstridig å kople tilgang til sosiale goder med bostedsregistrering. Tidligere har for eksempel skoler nektet elever tilgang fordi de ikke er bostedsregistrert på stedet. Domstoler har flere ganger slått fast at det er ulovlig, og elever har da fått begynne på den aktuelle skolen selv om man altså ikke har vært registrert på stedet skolen ligger. I dag synes det ikke å være et stort problem med tilgang til skole selv om man er uten bostedsregistrering.

Det finnes to typer bostedsregistrering, midlertidig og permanent. Den permanente registreringen stemples inn i passet. Midlertidig registrering framkommer på et eget løst ark. Ved midlertidig registrering beholder personen sin permanente registrering. En rekke kilder opplyser at tsjetsjenere kan ha problemer med å få bostedsregistrering utenfor Tsjetsjenia. Det kan være flere grunner til dette, men skepsis til å leie ut til tsjetsjenere nevnes som en årsak.

7. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Akaev, V. (2010). The Conflict between Traditional Islam and Wahabism in the North Caucasus: Origins, Dynamics and the Means for its Resolution. I: Wilhelmsen, J. og Fatland, E. (Red.), *Chechen Scholars on Chechnya*. Oslo: NUPI. Tilgjengelig fra <http://www.nupi.no/Publikasjoner/Boeker-Rapporter/2010/Chechen-Scholars-on-Chechnya> [lastet ned 20. juni 2011]
- Faurby, I. (2003). Den tjetjenske tragedie. I: Faurby, I. & Magnusson, M.L. (Red.), *Korsvej og Minefelt. Kultur og konflikt i Kaukasus*. Århus: System Academic, 259-287.
- Fuller, L. (2007a, 1. november). Is North Caucasus Resistance Still Serious Threat? *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/article/1079059.html> [lastet ned 21. juni 2011]
- Fuller, L. (2007b, 1. februar). Who is out to Discredit the Chechen Police, and Why? *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/content/article/1074447.html> [lastet ned 21. juni 2011]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2009). *What Your Children Do Will Touch Upon You*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/en/reports/2009/07/02/what-your-children-do-will-touch-upon-you-0> [lastet ned 20. juni 2011]
- HRW (2011, mars). *You dress according to their rules*. New York: HRW. <http://www.hrw.org/node/97049> [lastet ned 20. juni 2011]
- Kuchins, C., Malarkey, M. & Markedonov, S. (2011. 31. mars). *The North Caucasus. Russia's Volatile Frontier*. Washington, DC: CSIS. Tilgjengelig fra http://csis.org/files/publication/110321_Kuchins_NorthCaucasus_WEB.pdf [lastet ned 1. april 2011]
- Landinfo (2009a, 20. august). *Tsjetsjenia: Situasjonen for tsjetsjenske opprøreres familiemedlemmer*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/986/1/986_1.pdf [lastet ned 21. juni 2011]
- Landinfo (2009b, 8. september). *Tsjetsjenia: Tsjetsjenske myndigheters reaksjoner mot opprørere og personer som bistår dem*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1003/1/1003_1.pdf [lastet ned 21. juni 2011]
- Landinfo (2009c, 30. november). *Tsjetsjenia: Kvinnens situasjon*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1077/1/1077_1.pdf [lastet ned 21. juni 2011]
- Landinfo (2010, 24. august). *Tsjetsjenia: Pågripelser etter løslatelse*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1379/1/1379_1.pdf [lastet ned 21. juni 2011]
- Markedonov, S. (2010, november). *Radical Islam in the North Caucasus*. Washington, DC: CSIS. Tilgjengelig fra

http://csis.org/files/publication/101122_Markedonov_RadicalIslam_Web.pdf
[lastet ned 20. juni 2011]

- Marty, D. (2009, 29. september). *Situation in the North Caucasus Region: security and human rights*. Strasbourg: Council of Europe. Tilgjengelig fra http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2009/ajdoc43_2009.pdf [lastet ned 12. april 2010]
- Memorial (2010). *System of Impunity in the North Caucasus 2009-2010 – How does it function?* Moskva: Memorial. Tilgjengelig fra <http://www.memo.ru/eng/news/2010/10/18/doc.pdf> [lastet ned 21. juni 2011]
- Sperling, V. (2004). *Å Tjetjenien*. Gyldendal.
- UK Home Office (2010, 11. november). *Russia. Country of Origin Information Report*. Croydon: UK Home Office. Tilgjengelig fra <http://landdatabasen/Tidligere%20Sovjetrepublikker/Russland/Filarkiv/COI%20Report%20Russia%20November%202010.doc> [lastet ned 21. juni 2011]